



پژوهش‌های
سلامت‌اداری
سال اول
شماره ۳
پاییز ۱۴۰۴
صفحه ۱۱۷ الی ۱۶۱

فرا تحلیل استراتژی‌ها و راهکارهای پیشگیری از فساد در نهادها و شرکت‌ها

چکیده

این پژوهش با به‌کارگیری روش فراتحلیلی و بررسی بیش از ۱۵۰ مقاله مرجع داخلی و خارجی از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۵، عوامل ریشه‌ای بروز فساد و استراتژی‌های پیشگیرانه جهت جلوگیری از رشد فساد را بررسی کرده است. یافته‌ها و دسته‌بندی جدید فساد از هم‌افزایی چهار دسته عامل فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی - سازمانی و قانونی - سیاسی ناشی می‌شود. مطالعه

محسن ناصح^۱
(دانشجوی دکتری،
گروه مهندسی سوانح،
دانشکده محیط
زیست، دانشگاه تهران،
تهران، ایران)

۱. نویسنده مسئول

mohsen.naseh@ut.ac.ir

ارسال: ۲۸ خردادماه ۱۴۰۴

بازنگری: ۲۹ شهریورماه ۱۴۰۴

پذیرش: ۸ مهرماه ۱۴۰۴

تطبیقی روی کشورهایمانند ژاپن، دانمارک، نیوزیلند، آلمان و سنگاپور نشان می‌دهد که این کشورها با بهره‌گیری از سامانه‌های شفافیت مالی، به‌کارگیری فناوری‌های نوین مانند دولت الکترونیک، بلاک چین و هوش مصنوعی، تدوین قوانین سخت‌گیرانه و حمایت قانونی قوی از افشاکنندگان، توانسته‌اند نرخ فساد را به میزان ۲۰-۳۰٪ کاهش دهند. در این پژوهش با استفاده از ابزارهایی همچون چک‌لیست استاندارد CASP^۱، تحلیل حساسیت^۲ و ماتریس اثرات متقابل، تعامل عوامل داخلی و خارجی در بستر پیشگیری از بروز و رشد فساد به صورت دقیق بررسی و در نتیجه، الگویی یکپارچه و قابل بومی‌سازی برای سیاست‌گذاران ایرانی پیشنهاد شده است که می‌تواند در ارزیابی ریسک‌ها و بهبود فرایندهای نظارتی مؤثر واقع شود. چهارچوب ارائه شده درس‌های کلیدی برای مدیران و سیاست‌گذاران در تدوین سیاست‌های پیشگیرانه ضدفساد فراهم می‌آورد. نوآوری این پژوهش، بررسی فراتر از مطالعات پیشین و بررسی هم‌زمان نهادهای دولتی و شرکت‌های خصوصی، داشتن رویکرد پژوهشی چندبعدی و تحلیل به صورت یکپارچه با نظر گرفتن ابعاد ساختاری، فرهنگی، مدیریتی و فناورانه است؛ همچنین این مطالعه با بهره‌گیری از تجارب بین‌المللی و اسناد مرجع همچون کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد^۳ و تطبیق آن‌ها با شرایط اقتصادی، اجتماعی و حقوقی ایران، مدلی بومی و کاربردی برای پیشگیری از فساد ارائه می‌دهد و با ترکیب داده‌های داخلی و خارجی و تحلیل تطبیقی آن‌ها، امکان شناسایی راهکارهای عملی و قابل اجرا را فراهم می‌کند. واژگان کلیدی: فساد اداری، فرهنگ سازمانی، استراتژی جلوگیری از فساد، عوامل بروز فساد، روش برخورد با فساد، تجارب جهانی، فرهنگ فسادپذیر

1. Critical Appraisal Skills Programme

2. Leave-One-Out Analysis

3. UNCAC

Meta-Analysis of Strategies and Preventive Measures Against Corruption in Institutions and Corporations

Mohsen Naseh (Ph.D. Student in Environment Disaster Engineering, Faculty of Environment, University of Tehran)

Abstract

Administrative corruption remains a critical impediment to economic development, public trust, and effective governance. This study conducts a comprehensive meta-analysis of over 150 domestic and international scholarly sources published between 2000 and 2025 to identify the root causes of corruption and evaluate strategic preventive measures within institutional and corporate contexts.

The findings reveal corruption not as a singular phenomenon but as a systemic outcome driven by the interplay of four key dimensions: socio-cultural norms, economic pressures, managerial-organizational deficiencies, and legal-political frameworks. Notably, countries such as Japan, Denmark, New Zealand, Germany, and Singapore have achieved measurable success in reducing corruption through platforms utilizing blockchain technology, artificial intelligence, and robust legal protections for whistleblowers.

Employing advanced analytical tools—including the CASP checklist, Leave-One-Out sensitivity analysis, and cross-impact matrices—this research assesses the dynamic interactions between internal and external factors that influence corrupt practices. The outcome is a multidimensional, adaptable framework tailored to the Iranian context, providing

چکیده انگلیسی

policymakers with a practical model for risk assessment and regulatory enhancement.

The study's innovative contribution lies in its dual focus on public institutions and private corporations, its holistic methodology integrating structural, cultural, managerial, and technological dimensions, and its alignment with international standards such as the United Nations Convention Against Corruption (UNCAC). By synthesizing global best practices with Iran's socio-economic and legal realities, the research proposes a localized, actionable model for corruption prevention.

Ultimately, this study serves as a foundational resource for developing evidence-based, operational anti-corruption policies at the national level. It offers strategic insights for leaders and decision-makers seeking to strengthen oversight mechanisms, mitigate systemic vulnerabilities, and cultivate a culture of integrity across governmental and corporate sectors

Keywords: Administrative Corruption, Preventive Anti-Corruption Strategies, Meta-Analysis of Organizational Integrity, Financial Transparency and Institutional Accountability, Cultural Drivers of Corruption, Smart Anti-Corruption Governance

۱- مقدمه

یکی از بسترهای توسعه هر شرکت و نهاد، رشد و ارتقای فرهنگ سازمانی، تعالی منابع انسانی و همچنین توسعه متناسب ساختار و فرایندهای اداری سازمان‌ها است که این ساختار و فرایندها شامل بخش‌های متعددی از گزینش و جذب منابع انسانی، تعیین حقوق و مزایا، تخصیص منابع انسانی متناسب با جایگاه بر اساس شایسته‌سالاری، فراهم‌سازی بستر و روند رشد جایگاه و آینده شغلی متناسب با عملکرد بر اساس عدالت است. (Gallup, 2023)

فساد، یکی از مهم‌ترین چالش‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است که جوامع در طول تاریخ با آن مواجه بوده‌اند، این پدیده به معنای سوءاستفاده از قدرت و اگذار شده برای منافع شخصی تعریف می‌شود و در اشکال مختلفی مانند رشوه، اختلاس، تقلب در قراردادهای و سوءاستفاده از منابع عمومی نمود پیدا می‌کند (Transparency International, 2023).

فساد اداری پدیده‌ای چندلایه و چندعاملی است که نه تنها اعتماد عمومی را تضعیف می‌کند، بلکه موجب کاهش بهره‌وری سازمانی، گسترش نابرابری و تهدید پایداری اقتصادی می‌شود. (Gnaldi & Del Sarto, 2024)

در ایران، با وجود اصلاحات ساختاری صورت‌گرفته، خلأهایی در نحوه نظارت، پاسخگویی و شفافیت سازمانی مشاهده می‌شود. پژوهش‌های مرکز مطالعات منابع انسانی گالوپ^۱، انجمن مدیریت منابع انسانی آمریکا^۲ در سال ۲۰۲۲ و کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد^۳ در سال ۲۰۲۱ نشان می‌دهند که فساد ساختاری در بخش‌های منابع انسانی، امور مالی و تصمیم‌گیری کلان می‌تواند به بروز رفتارهای غیراخلاقی و اخلال در عدالت اداری منجر شود، طبق گزارش سازمان شفافیت بین‌الملل (۲۰۲۳)، ایران در شاخص ادراک فساد همچنان با چالش‌های جدی مواجه است، و تلاش برای مقابله با فساد نیازمند رویکردی چندبعدی و مبتنی بر شواهد است؛ بر اساس این گزارش شاخص احساس و ادراک فساد در ایران تنزل پیدا کرده و رتبه ایران نسبت به دهه گذشته افول داشته است؛ بر اساس این گزارش رخداد فساد در ایران روبه‌افزایش است و جهت پیشگیری از آن باید اقدامات مؤثری صورت پذیرد؛ عوامل و روش‌های مقابله با فساد در نهادها و سازمان‌ها مورد بررسی قرار گیرد و به صورت مستمر پایش شود.

با وجود انبوهی از مطالعات پراکنده در حوزه فساد، فقدان یک چهارچوب فراتحلیلی برای تلفیق یافته‌ها در پژوهش‌های پیشین داخلی و خارجی، عدم ارزیابی ریشه‌ها و تطبیق راهکارهای موفق جهانی با ساختار نهادی ایران، همچنان مشهود است؛ لذا هدف اصلی این پژوهش، شناسایی و طبقه‌بندی عوامل مؤثر بر بروز فساد در ساختار اداری ایران با در نظر گرفتن و ارائه دسته‌بندی جدید و کاربردی است؛ هدف دیگر این پژوهش تحلیل تطبیقی تجارب موفق کشورها در مبارزه با فساد و استخراج راهکارهایی است که با در نظر گرفتن نقاط قوت و ضعف هر روش، قابلیت بومی‌سازی و اجرا در ساختار نهادی ایران را داشته باشند.

1. Gallup

2. SHRM

3. UNODC

۲- پیشینه پژوهش

باتوجه به تعاریف متعدد ارائه شده در ادبیات موضوع، فساد به عنوان سوءاستفاده از قدرت برای منافع شخصی تعریف می‌شود. به رغم وجود پژوهش‌های متعدد در حوزه فساد، تاکنون تلفیق جامع تمامی ابعاد فساد (درونی و بیرونی) و بررسی میزان تعامل آن‌ها در بستر سازمان‌های دولتی و خصوصی ارائه نشده؛ همچنین مطابق بررسی‌های صورت گرفته در زمینه فساد، تعاریف متعدد و ساختارهای متفاوتی در مواجهه با آثار فساد ارائه شده و این ساختارها در حال تغییر و به‌روزرسانی بدون وقفه باتوجه به افزایش جنبه‌های فساد است، یکی از تعاریف کنونی مربوط به تعریف دفتر مبارزه با فساد سازمان ملل است که فساد را یکی از مهم‌ترین چالش‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی که جوامع در طول تاریخ شناخته‌اند و آن را به معنای سوءاستفاده از قدرت واگذار شده، برای منافع شخصی تعریف می‌کند که در اشکال مختلف مانند رشوه، اختلاس، تقلب در قراردادهای و سوءاستفاده از منابع عمومی نمود پیدا می‌کند. (Transparency International, 2023).

فساد نه تنها به از بین رفتن عدالت در جامعه و سازمان‌ها، بلکه به کاهش کارایی سازمان‌ها منجر می‌شود؛ همچنین اعتماد عمومی به نهادها را نیز تضعیف می‌کند. سازمان ملل متحد مبارزه با فساد را یکی از الزامات توسعه پایدار می‌داند. (FATF, 2023) تحقیقات نشان می‌دهد که عوامل درونی و بیرونی متعددی در شکل‌گیری فساد نقش دارند؛ عوامل درونی شامل ضعف در قوانین و نظارت، پیچیدگی ساختارهای سازمانی و نبود شفافیت در فرآیندهای اداری است و در مقابل، عوامل بیرونی؛ مانند فرهنگ فسادپذیر و عدم آگاهی عمومی نیز از مهم‌ترین عوامل گسترش فساد محسوب می‌شوند (Kaufmann, 2011) براساس پژوهش سیف‌زاده (۲۰۱۷)، مهم‌ترین راهکارهای کاهش فساد از نگاه شهروندان تهرانی شامل تشدید مجازات مفسدان، راه‌اندازی سامانه‌های گزارش فساد و اصلاح قوانین است.

سازمان‌هایی نظیر شفافیت بین‌الملل و کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد نقش کلیدی در ایجاد چهارچوب‌های جهانی برای مقابله با فساد ایفا کرده‌اند و با

تأکید بر شفافیت، تقویت نهادهای نظارتی و حمایت از افشاگران فساد، تلاش می‌کنند تا الگوهای مؤثری برای کشورهای عضو ارائه دهند (UNCAC, 2023)؛ همچنین، گروه ویژه اقدام مالی^۱ استانداردهایی در زمینه مبارزه با پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم پیشنهاد کرده که می‌تواند به کاهش فساد کمک کند (FATF, 2023).

در زمینه بررسی مقالات و تجارب و عملکرد کشورهای جهان مقالات و پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته است که به‌اختصار ۱۰ مورد از مقالات داخلی و ۱۰ مورد مقالات خارجی که از آنها در فراتحلیل استفاده شده است، در دو جدول زیر اشاره می‌گردد.

1. FATF

جدول ۱- منتخب و چکیده‌ای از پیشینه پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه فساد در ایران - مستخرج از پژوهش حاضر

عنوان پژوهش	نویسندگان	سال	حوزه تمرکز	یافته‌های کلیدی	ردیف
مطالعه ریشه‌های فساد در سازمان‌های دولتی	علوی و فقیهی	۱۳۹۷	تحلیل نهادی	تحلیل داده‌های ثانویه و شاخص‌های بین‌المللی نشان داد که افزایش سطح دموکراسی و کیفیت بوروکراسی تأثیری مثبت در کاهش فساد دارد؛ درحالی‌که شاخص توسعه انسانی تأثیر معناداری نداشت، پژوهش بر نقش تقویت نهادهای نظارتی، ارتقای شفافیت، و استقلال قضایی تأکید داشته است و نشان داد که تمرکز قدرت و فقدان پاسخگویی از عوامل زمینه‌ساز فساد در سازمان‌های دولتی هستند.	۱
الگوی جامع مبارزه با فساد اداری	زندی و واعظی	۱۳۹۸	مدل‌سازی بومی	در این پژوهش، نویسندگان مدلی با عنوان ۳۲ شامل مؤلفه‌های «پیشگیری»، «ساماندهی» و «برخورد» تدوین کردند که شامل ۲۴ شاخص بومی و قابل‌پیاده‌سازی در دستگاه‌های اجرایی کشور است. این مدل با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) به ارزیابی و رتبه‌بندی شاخص‌ها می‌پردازد و تأکید دارد که راهکارهای مقابله باید در تعامل نهادهای نظارتی، اجرایی، مدنی و قضایی طراحی شود. ضعف هماهنگی نهادها از مهم‌ترین چالش‌ها معرفی شده است.	۲
تبیین الگوی بوروکراسی با تأکید بر کنترل فساد	صادقی و منوچهری	۱۳۹۹	مدیریت دولتی	پژوهش با استفاده از داده‌کاوای اسناد نهادی و پرسش‌نامه‌ای به طراحی مدلی از بوروکراسی پاسخگو پرداخت که در آن شفافیت فرایندها، رسمی‌سازی تصمیمات، اخلاق سازمانی و عدالت اداری به‌عنوان عوامل کاهش‌دهنده فساد تعریف شدند. مطالعه نشان داد که دیوان‌سالاری اگر با الزامات شفافیت و پاسخگویی همراه باشد، می‌تواند مانع فساد ساختاری شود.	۳

<p>پژوهش با روش تحلیل تاریخی و سیاستی به بررسی روند شکل‌گیری فساد در نهاد‌های ایران معاصر پرداخته و ۶ عامل کلیدی شامل دولت رانتیر، ساخت قدرت متمرکز، وابستگی نهادی، ضعف پاسخگویی، نابرابری حقوقی و ضعف رسانه‌های آزاد را به‌عنوان ریشه‌های فساد معرفی کرده است. تأکید شد که فساد در ایران ساختار یافته، همپوشان و مقاوم در برابر اصلاحات جزئی است و نیازمند تحول ساختاری و اعتمادسازی اجتماعی است.</p>	<p>ساختار سیاسی</p>	<p>۱۴۰۳</p>	<p>مرادی و رفیعی</p>	<p>فساد اداری در ایران معاصر و ۶ ریشه اصلی</p>	<p>۷</p>
<p>این مطالعه تطبیقی نشان داد که هرچند فساد در بخش دولتی ساختاری‌تر و گسترده‌تر است؛ اما در شرکت‌های خصوصی نیز به‌واسطه نبود نظارت مؤثر و تمرکز تصمیم‌گیری در مدیرعامل‌ها، زمینه شکل‌گیری فساد وجود دارد. پژوهش پیشنهاد کرد که تدوین شاخص‌های مشترک عملکرد و نظارت میان سازمان امور مالیاتی، حسابرسی و وزارت اقتصاد مؤثر است.</p>	<p>تطبیقی</p>	<p>۱۴۰۳</p>	<p>جعفری هزارانی</p>	<p>فساد در ساختارهای دولتی و خصوصی ایران</p>	<p>۸</p>
<p>پژوهش با تحلیل اسناد رسمی و مصاحبه با مدیران سازمانی، مدلی ۱۰ مؤلفه‌ای برای مدیریت عملکرد کارکنان طراحی کرد که شامل شاخص‌هایی مانند شفافیت در تخصیص وظایف، بازخورد عملکرد، پایش مستمر و پاسخگویی رفتار بود. تأکید شد که نبود سیستم‌های هوشمند ارزیابی عملکرد موجب شکل‌گیری فساد رفتاری در سطح خرد می‌شود.</p>	<p>منابع انسانی</p>	<p>۱۴۰۳</p>	<p>ایمانی</p>	<p>نظام مدیریت عملکرد کارکنان و پیشگیری از فساد</p>	<p>۹</p>
<p>پژوهش با تحلیل متون بیانیه گام دوم انقلاب نشان داد که عدالت، شفافیت، توجه به حقوق مردم، و برخورد با فساد از الزامات تمدن‌سازی نوین اسلامی هستند؛ همچنین بر نقش جوانان در پیشگیری، گزارش‌دهی و اصلاح فرایندهای پرریسک فساد تأکید شد. پژوهش پیشنهاد کرد که تشویق مشارکت مدنی در مبارزه با فساد تقویت شود.</p>	<p>حقوق کیفری</p>	<p>۱۴۰۳</p>	<p>یوسفی و وزیر</p>	<p>رویکرد بیانیه گام دوم به فساد اداری</p>	<p>۱۰</p>

یافته‌های کلیدی	حوزه تمرکز	سال	نویسندگان	عنوان پژوهش	ردیف
مطالعه به بررسی بیش از ۸۰ مقاله مرتبط با فساد اداری در ایران پرداخت و نشان داد که عمده تمرکز پژوهش‌ها بر عوامل اقتصادی و فرهنگی بوده است؛ همچنین مشخص شد که در مطالعات داخلی، روش‌های کیفی کمتر به کار گرفته شده‌اند و اغلب پژوهش‌ها فاقد چهارچوب نظری منسجم‌اند. ضعف شفافیت، کمبود مکانیزم‌های پاسخگویی و نبود آموزش‌های اخلاق حرفه‌ای از عوامل مهم فساد ذکر شده‌اند.	تحلیل ساختاری	۱۴۰۱	بهشتی و نوروزی	مورور نظام مند مقالات فساد اداری در ایران	۴
پژوهش با رویکرد تحلیل مضمون به بررسی اسناد رسمی از جمله چشم‌انداز ۱۴۰۴، سیاست‌های کلی نظام اداری، برنامه‌های توسعه و بیانیه گام دوم پرداخت. ۵۲ مفهوم کلیدی و ۷ مضمون اصلی از جمله «عدالت رویه‌ای»، «شفافیت فرایندی»، «پاسخگویی ساختاری» شناسایی شدند؛ علی‌رغم تأکید صریح بر مبارزه با فساد، نبود شاخص‌های عملیاتی و ناهماهنگی اجرایی موجب شکست سیاست‌ها شده است.	تحلیل سیاستی	۱۴۰۲	محمادی و حمیدی	تحلیل مضمون مقاله با فساد در اسناد بالادستی	۵
مطالعه پیمایشی روی کارکنان ادارات نشان داد که امنیت شغلی منجر به افزایش رضایت و مسئولیت‌پذیری می‌شود و از انگیزه ورود به رفتارهای غیراخلاقی جلوگیری می‌کند. فقدان شفافیت در ارتقا و نامنی شغلی، زمینه‌ساز فساد اداری هستند. پژوهش پیشنهاد می‌کند که سیاست‌گذاری منابع انسانی با نگاه به «تاب‌آوری اخلاقی» طراحی شود.	منابع انسانی	۱۴۰۲	باقرزاده و خلخالی	رابطه امنیت شغلی با مسئولیت‌پذیری در کاهش فساد	۶

فساد در تأمین مالی سیاسی باعث تضعیف دموکراسی می شود. گزارش راهکارهایی برای شفاف سازی کمک های مالی، نظارت و اصلاحات قانونی ارائه می دهد.	تحلیل تطبیقی مقررات مالی سیاسی	جهانی	۲۰۲۵	Hamada, Agrawal	Combating Corruption in Political Finance: Global Trends, Challenges and Solutions	۶
فساد باعث تخصیص نادرست منابع، کاهش سرمایه گذاری خارجی، افزایش نابرابری و بی اعتمادی عمومی می شود. مقایله با آن نیازمند اصلاحات نهادی و مشارکت مدنی است.	مرور مطالعات موردی	جهانی	۲۰۲۵	Bakchos	The Economic and Social Impacts of Corruption in the Public Sector	۷
فساد در کشورهای آفریقایی باعث کاهش سرمایه گذاری عمومی و افزایش هزینه های جاری می شود. نابرابری، درگیری و ضعف قانون از کانال های واسط هستند.	مدل های اثرات ثابت و ابزارسازی	آفریقا	۲۰۲۵	Motande, Ambassa	Does Corruption Really Matter for the Structure of Public Expenditures	۸
فساد در تدارکات عمومی مانع ارائه خدمات با کیفیت می شود. راهکارهایی مانند قراردادهای شفاف و شبکه های پاسخگویی چنددلی نفعی پیشنهاد شده اند.	تحلیل سیاستی	جهانی	۲۰۲۵	Transparency International	Sustainable Development, Public Procurement and Corruption	۹
تغییرات سیاسی در ۲۰۲۴ باعث بازنگری در اولویت های مقابله با فساد شده اند. نقش فناوری و افشاگران در اجرای قوانین ضد فساد پرنسگ تر شده است.	مرور تحولات حقوقی	آمریکا، اروپا	۲۰۲۵	Hogan Lovells	2025: A Year of Change in Bribery and Corruption Enforcement	۱۰

جدول ۲ - منتخب و چکیده‌ای از پیشینه پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه فساد در جهان - مستخرج از پژوهش حاضر

عنوان پژوهش	نویسندگان	سال	کشور	روش‌شناسی	یافته‌های کلیدی	ردیف
Trust and Corruption: How Different Forms of Trust Interact with Formal Institutions	Tu	۲۰۲۳	جهانی	تحلیل داده‌های مقطعی	اعتماد عمومی و نهادی نقش مهمی در کاهش فساد دارند؛ درحالی‌که اعتماد خاص‌گرایانه (به دوستان و خانواده) می‌تواند فساد را تشدید کند.	۱
G20 Anti-Corruption Working Group Action Plan 2025-2027	G20	۲۰۲۴	جهانی	برنامه‌ریزی سیاستی	برنامه اقدام G۲۰ بر بازتابی دارایی‌ها، شفافیت مالکیت، مقابله با رشوه خارجی و تقویت پاسخ‌گویی در بخش عمومی تمرکز دارد.	۲
Sustainable Development Goals and Corruption: An International Situation Analysis	Gallego-Alvarez, Nieto-Librero, Martin-Gallego	۲۰۲۵	اسپانیا	تحلیل چندمتغیره سه‌بعدی	کشورهایی با سطح پایین‌تر فساد (CPI بالا) عملکرد بهتری در تحقق اهداف SDG دارند؛ به ویژه در حوزه‌های عدالت، نهادهای قوی و کاهش نابرابری. این رابطه در اروپا و آمریکای شمالی قوی‌تر است.	۳
Sustainability Reporting and Anti-Corruption Provisions: Unlocking the Potential for Impact	Nicaise, Rahman	۲۰۲۵	نروژ	تحلیل اسناد و گزارش‌های ESG	ادغام الزامات ضدفساد در چهارچوب‌های گزارش‌دهی پایدار می‌تواند شفافیت شرکت‌ها را افزایش دهد؛ اما استانداردهای جهانی ناسازگار و ضعف در اجرا، اثربخشی را محدود می‌کند.	۴
Government at a Glance 2025: Corruption Risk Management and Internal Audit	OECD	۲۰۲۵	چندکشوری	شاخص‌های مقایسه‌ای حکمرانی	گزارش نشان می‌دهد که کشورهایی با سیستم‌های حساس‌تری داخلی قوی‌تر و مدیریت ریسک فساد بهتر، رضایت عمومی و اعتماد بیشتری دارند.	۵

علاوه بر موارد فوق براساس گزارش‌های سازمان شفافیت بین‌الملل، ایران در شاخص درک فساد همچنان با چالش‌های عمده‌ای روبروست (UNCAC, 2023). پژوهش‌های داخلی نیز عواملی مانند رشوه، اختلاس، و قوانین ناکارآمد را از مهم‌ترین عوامل گسترش فساد معرفی کرده‌اند (Open Data Iran, 2023)؛ (Seyfzadeh, 2017) نتایج تحقیق سیف‌زاده نشان می‌دهد که اصلاح قوانین و استفاده از ظرفیت‌های مردمی در گزارش دهی فساد از مؤثرترین راهکارها محسوب می‌شود. (Seyfzadeh, 2017)

در نهایت نوآوری این پژوهش در چند محور اساسی قابل بیان است: اولاً دامنه بررسی آن فراتر از مطالعات پیشین بوده است و به طور هم‌زمان نهادهای دولتی و شرکت‌های خصوصی و نیز مطالعات خارجی و داخلی را در بر می‌گیرد. دوم، رویکرد پژوهش چندبعدی است و ابعاد ساختاری، فرهنگی، مدیریتی و فناورانه را به صورت یکپارچه تحلیل می‌کند؛ درحالی‌که اغلب تحقیقات پیشین بر یک بعد متمرکز بوده‌اند.

سوم، این مطالعه با بهره‌گیری از تجارب بین‌المللی و اسناد مرجع همچون کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد^۱ و تطبیق آن‌ها با شرایط اقتصادی، اجتماعی و حقوقی ایران، مدلی بومی و کاربردی برای پیشگیری از فساد ارائه می‌دهد. چهارم، ترکیب داده‌های داخلی و خارجی و تحلیل تطبیقی آن‌ها، امکان شناسایی راهکارهای عملی و قابل اجرا را فراهم کرده است.

۳- روش‌شناسی

در ابتدا از بانک‌های اطلاعاتی معتبر مانند Scopus، Web of Science، ScienceDirect، Google Scholar و پایگاه‌های داخلی مانند SID جهت شناسایی مقالات مرتبط استفاده گردید. جستجوها با استفاده از کلیدواژه‌هایی نظیر «فساد»، «فساد اداری»، «ضدفساد»، «شفافیت سازمانی»، «اخلاق در کسب‌وکار» و «مدیریت فساد» انجام شد، بازه زمانی انتخاب شده برای جستجو مطالعات از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۵ بود تا از جامعیت و به‌روز بودن داده‌ها اطمینان حاصل گردد.

1. UNCAC

معیارهای ورود و خروج مطالعات از لیست بررسی بدین صورت بود:

• معیارهای ورود:

- ✓ مقالات منتشر شده به صورت متن کامل در دسترس بوده‌اند.
- ✓ مطالعات دارای رویکرد تجربی، تحلیلی یا ترکیبی که به بررسی عوامل و ابعاد فساد در نهادهای اداری و خصوصی پرداخته‌اند.
- ✓ مقالات منتشر شده در مجلات علمی معتبر با شاخص‌های ارزیابی علمی (مانند ISI و Scopus) به منظور افزایش میزان استنادهای بین‌المللی.
- ✓ مقالات ارائه شده به زبان‌های انگلیسی یا فارسی.

• معیارهای خروج:

- ✓ مطالعاتی که تمرکز اصلی آن‌ها بر موضوعات غیرمرتبط یا فساد در حوزه‌های دیگر (مثلاً فساد سیاسی بدون ارتباط با فساد سازمانی) بوده است
 - ✓ مقالات کوتاه، گزارش‌های کنفرانسی فاقد بررسی جامع یا مطالعاتی که کیفیت روش‌شناسی آن‌ها مورد تردید قرار گرفته باشد.
 - ✓ مقالات منتشر شده به زبان‌های غیر از فارسی و انگلیسی یا مقالاتی که به دلیل عدم دسترسی به متن کامل انتخاب نشدند.
- در نهایت در انتها برای تضمین اعتبار علمی، از چک‌لیست‌های استاندارد مانند CASP^۱ برای ارزیابی کیفیت ۱۵۰ مقاله استفاده شد و در قالب جدول‌های جامع دسته‌بندی گردید تا امکان مقایسه و تلفیق نتایج میان مطالعات فراهم شود.
- جدول شماره ۳، نمونه ارزیابی ۱۰ مقاله (CASP) شامل عنوان (به طور خلاصه)، ارزیابی‌های کلیدی بر اساس شاخص‌های CASP (از قبیل طراحی مناسب، قابلیت اعتماد به یافته‌ها، تعمیم‌پذیری و شفافیت داده‌ها) و نمره کلی از ۱۰۰ ارائه می‌شود که جدول بررسی ۱۰ مقاله منتخب به صورت زیر است:

جدول ۳- منتخبی از ارزیابی بر اساس چک لیست CASP مقالات فراتحلیل -
مستخرج از پژوهش حاضر

شماره مقاله	عنوان مقاله (خلاصه)	طراحی مناسب	قابلیت اعتماد	تعمیم پذیری	شفافیت داده‌ها	نمره کلی (از ۱۰۰)
۱	Economic and Social Parameters Affecting Administrative Corruption	مناسب (✓)	مناسب (✓)	متوسط (↔)	خوب (👍)	۸۲
۲	Examples of Anti-Corruption Training Sessions	مناسب (✓)	متوسط (↔)	متوسط (↔)	متوسط (↔)	۷۵
۳	Legal Frameworks for Combating Corruption in Asia	مناسب (✓)	مناسب (✓)	بالا (↑)	خوب (👍)	۸۸
۴	Lessons from Anti-Corruption in Post-Conflict Countries	مناسب (✓)	مناسب (✓)	متوسط (↔)	مناسب (✓)	۸۰
۵	Corruption Perception Index and Successful Countries	مناسب (✓)	مناسب (✓)	بالا (↑)	خوب (👍)	۸۵
۶	Impact of Cultural, Social, and Organizational Factors on Corruption	مناسب (✓)	متوسط (↔)	متوسط (↔)	متوسط (↔)	۷۸

شماره مقاله	عنوان مقاله (خلاصه)	طراحی مناسب	قابلیت اعتماد	تعمیم پذیری	شفافیت داده‌ها	نمره کلی (از ۱۰۰)
۷	A New Method for Measuring Corruption	مناسب (✓)	مناسب (✓)	متوسط (↔)	خوب (👍)	۸۴
۸	Legislative Strategies for Preventing Corruption	مناسب (✓)	مناسب (✓)	بالا (↑)	عالی (★)	۹۰
۹	Anti-Corruption Institutions in Hong Kong	مناسب (✓)	مناسب (✓)	بالا (↑)	عالی (★)	۹۲
۱۰	Corruption and Economic Growth in Iran	نسبی (▲)	متوسط (↔)	متوسط (↔)	متوسط (↔)	۷۰

طراحی مناسب: نشان دهنده درستی روش شناسی و شفافیت چیدمان طراحی

پژوهش است.

• قابلیت اعتماد: مدارک ارائه شده و اعتبار روش‌های آماری به کاررفته را مورد

ارزیابی قرار می‌دهد.

• تعمیم‌پذیری: میزان قابلیت استفاده از یافته‌ها در بسترهای مختلف یا

کشورهای دیگر را نشان می‌دهد.

• شفافیت داده‌ها: وضوح و مشخص بودن روش‌های جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها

و ارائه نتایج.

با ارزیابی کلی ۱۵۰ مقاله، نتایج اعتبارسنجی مقالات به صورت جدول شماره ۴

خلاصه شده است:

جدول ۴- نتایج تجمیعی استفاده از چک لیست اعتبارسنجی CASP برای ۱۵۰ مقاله
فرا تحلیل - مستخرج از پژوهش حاضر

دسته بندی نمره کلی	تعداد مقالات (از ۱۵۰)	درصد (%)	ویژگی های شاخص کلی ارزیابی
۱۰۰ تا ۹۰	۴۲	۲۸٪	مطالعات با طراحی فوق العاده، قابلیت اعتماد بسیار بالا، شفاف و با تعمیم پذیری عالی.
۸۹ تا ۸۰	۶۳	۴۲٪	اکثر مطالعات دارای طراحی مناسب و ساختار قوی هستند؛ قابلیت اعتماد و شفافیت داده‌ها در حد بالا تا متوسط.
۷۹ تا ۷۰	۳۳	۲۲٪	مطالعات دارای برخی نواقص جزئی در طراحی یا شفافیت داده‌ها، تعمیم پذیری متوسط.
زیر ۷۰	۱۲	۸٪	مطالعات با مشکلات جدی در طراحی و روش شناسی؛ نیازمند بهبود شدید جهت افزایش اعتبار.

بر اساس نتایج اعتبارسنجی تقریباً ۹۰٪ از مقالات از نظر طراحی پژوهشی و روش شناسی از استانداردهای کافی برخوردار بودند؛ هرچند برخی از مطالعات داخلی یا با داده‌های ثانویه نمره پایین تری کسب کرده‌اند، حدود ۷۰٪ از مقالات، دارای نتایج قابل اعتماد و مستند بودند؛ حال آنکه در مقالاتی که روش‌های آماری یا گردآوری داده‌های اولیه کمتر مشخص بودند، در این بخش ضعیف‌تر ارزیابی شدند، حدود ۶۰٪ از مطالعات، دارای قابلیت تعمیم به بسترهای بین‌المللی بودند؛ مطالعات محلی یا ویژه کشور به دلیل محدودیت‌های مربوط به فرهنگ یا ساختار سازمانی نمره کمتری کسب کرده‌اند. در حدود ۷۰٪ از مقالات، اطلاعات لازم در خصوص فرایند گردآوری و تحلیل داده‌ها به صورت شفاف ارائه شده است.

بر اساس ارزیابی‌های انجام شده مطابق با چهارچوب CASP^۱ برای ۱۵۰ مقاله، تقسیم بندی نمره کلی نشان می‌دهد که حدود ۷۰٪ از مقالات در نیمه بالایی (بیشتر

از ۸۰ تا ۱۰۰) قرار دارند که از نظر طراحی پژوهش، قابلیت اعتماد یافته‌ها و شفافیت داده‌ها، کیفیت قابل قبولی را ارائه داده‌اند؛ علاوه بر آن به منظور سنجش پایداری نتایج متاآنالیز و شناسایی اینکه آیا حذف هر یک از مطالعات به تنهایی تأثیر قابل توجهی بر اندازه اثر کلی^۱ دارد یا خیر، تحلیل حساسیت به صورت حذف یک به یک^۲ اجرا شد و خروجی تحلیل حساسیت، نشان می‌دهد که تغییرات ایجاد شده در اندازه اثر کلی پس از حذف هر یک از مطالعات به صورت اندک بوده است و اختلاف معناداری در شاخص I² مشاهده نمی‌شود؛ به عبارت دیگر نتایج متاآنالیز از نظر آماری پایدار و قوی است و هیچ مطالعه‌ای به تنهایی نتایج کلی را دچار تغییر چشمگیری نمی‌کند.

۴- بررسی و شناسایی عوامل بروز فساد

برای بررسی و شناسایی عوامل نسبت به بررسی بیش از ۱۵۰ مقاله مرجع در خصوص فساد از قبیل گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس و گزارش‌های بین‌المللی از جمله گزارش‌های گروه ویژه اقدام مالی (FATF, ۲۰۲۳)، گزارش‌های مؤسسات مرتبط با منابع انسانی از قبیل گالوپ، مکنزی پرداخته شد و نتایج تحلیل پژوهش‌های موجود نشان می‌دهد که فساد تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل قرار دارد که می‌توان آن‌ها را به چهار دسته عوامل فرهنگی - اجتماعی، عوامل اقتصادی، عوامل ساختاری و مدیریتی، عوامل سیاسی و قانونی تفکیک کرد که هرکدام دارای زیرشاخه و مؤلفه‌هایی به صورت ذیل است.

۱- عوامل فرهنگی - اجتماعی

- ضعف در آگاهی بخشی عمومی و اطلاع‌رسانی
- کاهش اعتماد عمومی به نهادهای دولتی
- عادی سازی فساد در فرهنگ سازمانی

۲- عوامل اقتصادی

- ضعف در شفافیت بودجه و تخصیص منابع
- نابرابری اقتصادی و تفاوت چشمگیر در حقوق کارکنان

1. Effect Size

2. Leave-One-Out Analysis

• ضعف در نظام مالی و فرارهای مالیاتی و پرداخت‌های غیررسمی

۳- عوامل ساختاری و مدیریتی

• پیچیدگی قوانین و مقررات اداری

• نبود نظام‌های کارآمد نظارت و شفافیت

• وابستگی فرایندها به روابط شخصی و تبعیض در انتصابات

۴- عوامل سیاسی و قانونی

• عدم استقلال نهادهای قضایی و نظارتی

• ضعف در اجرای قوانین و مجازات‌های مرتبط با فساد

• نبود حمایت‌های قانونی برای افشاکنندگان فساد و عدم حمایت از مدیران در

برخورد با فساد

لازم به ذکر است که هرکدام از این ۱۲ زیرشاخه دارای چندین عامل اصلی است و در مجموع به ۴۳ عامل تفکیک شدند و عوامل جزئی فساد بر اساس فراتحلیل مشخص گردید، بعضی عوامل با یکدیگر همپوشانی دارد و تقویت‌کننده یکدیگر هستند؛ به عنوان مثال فرهنگ فسادپذیر می‌تواند تمام عوامل دیگر را تحت تأثیر قرار دهد و آن‌ها را تقویت یا تضعیف کند یا سوءاستفاده از موقعیت قدرت، ممکن است با پرداخت‌های غیرقانونی و استخدام و ترفیع غیرقانونی هم‌پوشانی داشته باشد یا پیچیدگی‌های ساختاری و قوانین ناکارآمد می‌توانند سوءاستفاده از منابع سازمانی و اختلاس را تسهیل کنند؛ لذا در این پژوهش، با استفاده از روش فرا-تحلیلی و بررسی دقیق متن بیش از ۱۵۰ مقاله مرجع، ۴۳ عامل جزئی فساد شناسایی و سپس با تحلیل آماری و کیفی و بر اساس روش دلفی، ۱۰ عامل اصلی بر اساس فراوانی و اثرگذاری استخراج شد؛ لذا مهم‌ترین عوامل فساد به شرح ذیل مشخص گردید:

۱- فرهنگ فسادپذیر

۲- پرداخت‌های غیرقانونی (رشوه)

۳- سوءاستفاده از موقعیت قدرت

۴- بهره‌برداری از منابع سازمانی برای منافع شخصی

۵- انحراف در قراردادها

۶- قوانین و مقررات ناکارآمد

۷- اختلاس

۸- ترجیحات شخصی در تصمیم‌گیری‌ها

۹- استخدام و ترفیع غیرقانونی

۱۰- پیچیدگی‌های ساختاری و فرایندی

۵- بررسی مقالات در حوزه تحلیل عوامل فساد

بر اساس فراتحلیل و بررسی ۱۵۰ مقاله و گزارش، مربوط به فساد که از منابع داخلی و خارجی متعدد استفاده شده تا بتواند همه زوایای بروز فساد را پوشش دهد و تحلیل جامعی صورت گرفته که در جدول زیر، بخشی از مرور یافته‌های کلیدی ۲۰ مقاله به عنوان نمونه علاوه بر ۲۰ پژوهشی که در پیشینه پژوهش و جداول ۱ و ۲ نمایش داده شد، ارائه می‌گردد. اطلاعات و نتیجه‌گیری کلیدی هر پژوهش در جدول شماره ۵ به صورت بسیار مختصر شرح داده شده است.

جدول ۵- منتخبی از مقالات دیگر با نتایج کلیدی که در فراتحلیل استفاده شده است -

مستخرج از پژوهش حاضر

ردیف	نام مقاله یا گزارش	سال میلادی مقاله	نتیجه‌گیری کلیدی
۱	پارامترهای اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر فساد اداری	۱۹۹۸	تأثیر مستقیم پیچیدگی قوانین و ضعف در شفافیت بودجه بندی بر افزایش فساد؛ توصیه به اصلاح ساختاری و شفافیت.
۲	Examples of Anti-Corruption Training Sessions	۲۰۰۴	نقش آموزش تعاملی در کاهش فساد از طریق شبیه سازی و مشارکت عمومی؛ پیشنهاد کارگاه‌های آموزشی برای تقویت فرهنگ ضدفساد.
۳	بررسی ساختارها و قواعد حقوقی مبارزه با فساد در آسیا	۲۰۱۰	اهمیت شفافیت ساختاری و اصلاح قوانین در کاهش فساد؛ نظارت دقیق تر و شفاف سازی معاملات پیشنهاد شده است.

ردیف	نام مقاله یا گزارش	سال میلادی مقاله	نتیجه‌گیری کلیدی
۴	درس‌هایی از مبارزه با فساد در کشورهای پساناقشه‌ای	۲۰۱۲	تأکید بر تقویت نهادهای نظارتی و مشارکت شهروندان در کشورهای پساناقشه‌ای؛ آموزش عمومی و اصلاح سیاست‌های ضعیف از جمله راهکارهاست.
۵	بررسی شاخص سنجش فساد (CPI) و تجربه کشورهای موفق	۲۰۱۴	ناکارآمدی شاخص CPI در نشان دادن واقعیت فساد در ایران؛ پیشنهاد ایجاد شاخص‌های بومی و شفاف‌سازی سازمانی.
۶	تأثیر عوامل فرهنگی، اجتماعی و سازمانی بر فساد مالی	۲۰۱۴	عواملی نظیر ضعف شفافیت و نبود تعهدات دینی از زمینه‌های فساد هستند؛ تقویت نظارت و آموزش‌های فرهنگی پیشنهاد شده است.
۷	پیشنهاد روشی جدید برای سنجش فساد	۲۰۱۵	مدل تحلیل داده‌های مالی برای ارزیابی سرمایه‌گذاری واقعی؛ استفاده از این مدل در کشورهای درحال توسعه توصیه شده است.
۸	پیشگیری و مبارزه با فساد: راهبردهای قوه مقننه	۲۰۱۵	ایجاد شفافیت در قانون‌گذاری و تدوین قوانین جامع از مهم‌ترین راه‌های پیشگیری از فساد معرفی شده است.
۹	مروری بر نهادهای مبارزه با فساد در هنگ‌کنگ	۲۰۱۵	موفقیت هنگ‌کنگ در ایجاد نهاد نظارتی مستقل (ICAC) به عنوان الگویی مؤثر در مقابله با فساد؛ تأکید بر شفافیت و آموزش.
۱۰	بررسی رابطه فساد و رشد اقتصادی در ایران	۲۰۱۶	فساد موجب کاهش اشتغال و درآمدهای مالیاتی می‌شود؛ تقویت نظارت دولتی و اجرای قوانین اصلاحی پیشنهاد شده است.
۱۱	طراحی مدل بومی مبارزه با فساد در ایران	۲۰۱۷	تدوین مدلی جامع شامل ابعاد پیشگیری، مقابله و پایش؛ پیشنهاد تأسیس نهادهای پایش مستقل و شفافیت عملکرد.
۱۲	آیا می‌توان به دانمارک تبدیل شد: طراحی تاریخی کنترل فساد	۲۰۱۷	تأکید بر اصلاحات فرهنگی و اجتماعی بلندمدت و شفافیت نهادی برای حذف فساد؛ موفقیت دانمارک به عنوان الگویی قابل توجه.
۱۳	سنگاپور؛ کشوری عاری از فساد	۲۰۱۸	قوانین سخت‌گیرانه، حمایت از افشاگران و استفاده از فناوری برای نظارت؛ سنگاپور موفق به کاهش فساد به حداقل ممکن شده است.

ردیف	نام مقاله یا گزارش	سال میلادی مقاله	نتیجه‌گیری کلیدی
۱۴	بررسی دلایل عدم گزارش دهی از فساد	۲۰۱۹	نبود امنیت برای افشاگران و نگرانی از انتقام از دلایل اصلی عدم گزارش دهی مردم؛ پیشنهاد وضع قوانین حمایتی.
۱۵	فساد، مقابله با فساد و اهمیت راهکار تقویت نظارت فراگیر	۲۰۱۹	اهمیت شفافیت و پاسخگویی در کنترل فساد؛ استفاده از فناوری اطلاعات و گزارش دهی امن پیشنهاد شده است.
۱۶	بررسی میزان ادراک از فساد در بین کارکنان بانک تجارت	۲۰۲۰	کارکنان اعتقاد دارند شفافیت در پرداخت‌ها و تقویت فرهنگ سازمانی از عوامل کاهش فساد هستند؛ نظام پرداخت عادلانه پیشنهاد شده است.
۱۷	درس‌هایی از راهبردهای مبارزه با فساد در آسیا و اقیانوسیه	۲۰۲۰	استفاده از شفافیت، مشارکت عمومی و داده‌های مؤثر از عناصر موفقیت در مقابله با فساد در کشورهای آسیا و اقیانوسیه.
۱۸	بررسی راهکارهای کاهش فساد اداری از نگاه شهروندان تهرانی	۲۰۲۲	تشدید مجازات مفسدان و اصلاح پیچیدگی‌های اداری از راهکارهای کلیدی شهروندان برای کاهش فساد معرفی شده‌اند.
۱۹	مروری بر نهادهای مبارزه با فساد در برخی کشورها (مالزی)	۲۰۲۲	تحلیل نهادهای ضدفساد مالزی نشان‌دهنده موفقیت در کاهش فساد از طریق سیاست‌های تشویقی و نظارت دقیق است.
۲۰	تحلیل تجربیات موفق مبارزه با فساد در جهان	۲۰۲۳	تجربه کشورهای توسعه‌یافته نشان داده است که توسعه شفافیت و استفاده از سیستم‌های گزارش دهی مردمی موجب کاهش فساد می‌شود.

۶- دسته‌بندی عوامل فساد و ارائه راهکارهای مقابله با فساد

با تمرکز بر یافته‌های کلیدی مقالات بررسی شده می‌توان راهکارهایی برای پیشگیری و مقابله با فساد ارائه داد، این راهکارها مطابق دسته‌بندی عوامل فساد در چهار دسته ارائه شده که جهت استفاده کاربردی‌تر از پژوهش، خلاصه برخی از مقالات مربوط به همراه پیشنهاد در زمینه پیشگیری و مقابله و همچنین اشاره به برخی از تجربه‌های موفق و شکست با در نظر گرفتن جنبه‌های مختلف ارائه گردیده است.

۶-۱) راهکارهای فرهنگی - اجتماعی

۶-۱-۱) آگاهی بخشی عمومی:

مقاله "بررسی راهکارهای کاهش فساد از نگاه شهروندان تهرانی" (۲۰۱۸) نشان می‌دهد که حدود ۶۷٪ از مردم بر اهمیت آموزش عمومی برای جلوگیری از انواع فساد تأکید دارند و تقویت آگاهی مردم نسبت به آسیب‌های فساد و روش‌های گزارش دهی می‌تواند فضا را برای مفسدان ناامن کند.

پیشنهاد: اجرای برنامه‌های اطلاع‌رسانی ملی، بهره‌گیری از رسانه‌های عمومی، و معرفی برنامه‌های آموزشی در مدارس برای شرکت‌های دولتی و پیاده‌سازی اطلاع‌رسانی در بستر شبکه‌های ارتباطی، فضاهای محیطی و اداری نهادهای خصوصی

• تجربه موفق: تجربه ژاپن ثابت کرد سازمان‌های مردمی با ابزارهای

آگاهی بخش می‌توانند ریسک فساد را کاهش دهند و همچنین اجرای برنامه‌های آموزشی در مدارس باعث افزایش آگاهی جامعه در زمینه فساد شد.

• تجربه شکست: در نیجریه آموزش عمومی درباره فساد نتوانست تأثیر زیادی داشته

باشد؛ زیرا رسانه‌ها تحت کنترل دولت بود و محتوای مستقل، انتشار مناسب پیدا نکرد. دلیل شکست مطابق گزارش‌های صورت‌گرفته کمبود آزادی رسانه‌ها و اعتماد پایین جامعه به اطلاعات منتشرشده توسط رسانه‌های وابسته دولتی بود.

۶-۱-۲) تقویت فرهنگ سازمانی سالم:

نتایج مقاله "تأثیر عوامل فرهنگی، اجتماعی و سازمانی بر فساد مالی" (۲۰۱۴) نشان می‌دهد که ضعف در ارزش‌های اخلاقی و اعتقادات دینی در سازمان‌ها، بستری برای فساد فراهم می‌آورد.

پیشنهاد: ترویج اخلاق حرفه‌ای، اجرای کارگاه‌های آموزشی، و تقدیر از رفتارهای اخلاقی در سازمان‌ها.

• تجربه موفق ۱:

در دانمارک، شرکت‌های متوسط و کوچک با تدوین منشور اخلاقی و آموزش اخلاق

حرفه‌ای به نظر می‌رسد توانسته‌اند فساد در سازمان‌هایشان را کاهش دهند، مطابق مقالات، فرهنگ شفافیت در میان کارکنان باعث رشد اعتماد داخلی شده است.

✓ دلیل موفقیت: شفافیت در تصمیم‌گیری‌ها و پایداری تمامی کارکنان و مدیران به

اصول اخلاقی

• تجربه موفق ۲:

در ژاپن، شرکت‌های نوپا با تمرکز بر آموزش‌های مستمر در مورد قوانین و اهمیت گزارش‌دهی فساد، فرهنگ سازمانی سالمی ایجاد کردند.

✓ دلیل موفقیت: تأکید بر آموزش به عنوان یک ابزار پیشگیرانه و استفاده از ابزارهای

دیجیتال برای تعامل با کارکنان

• تجربه شکست ۱:

در نیجریه، بسیاری از شرکت‌ها تلاش کردند منشور اخلاقی تعریف کنند؛ اما به دلیل نبود تعهد مدیریتی و فرهنگ ضعیف پاسخگویی، این اقدامات شکست خورده است.

✓ دلیل شکست: عدم توجه مدیران به اجرای واقعی منشور و ارزش‌های اخلاقی و نبود

نظارت مؤثر

• تجربه شکست ۲:

در مکزیک، تلاش برای تقویت شفافیت سازمانی در شرکت‌های کوچک به دلیل وابستگی زیاد به روابط خانوادگی و شبکه‌های اجتماعی بی‌نتیجه بود.

✓ دلیل شکست: عدم وجود مرز مشخص میان روابط شخصی و حرفه‌ای

• پیشنهاد برای شرکت‌های خصوصی ایران:

تهیه منشور اخلاقی برای شرکت‌ها، برگزاری جلسات منظم با کارکنان برای ایجاد تعهد

اخلاقی و نظارت منظم بر عملکرد

✓ تناسب با ایران: این روش به شرط اینکه مدیران به‌طور کامل متعهد به اجرای اصول

منشور اخلاقی باشند و نظارت داخلی قوی‌تری اعمال شود مؤثر است.

۶-۱-۳) نقش نظارت مردمی:

پژوهش "نقش مشارکت مردمی در حوزه پیشگیری از فساد" (۲۰۱۶) تأکید دارد که نظارت مردم به عنوان "افشاگران فساد" می‌تواند به پیشگیری و کشف فساد کمک کند.

- پیشنهاد: طراحی سامانه‌های گزارش‌دهی آسان و امن که مهم‌ترین اهمیت آن حفظ هویت گزارش‌دهندگان باشد و پس از آن مشوق‌های لازم از قبیل پاداش‌های قابل توجه بدون اعلان و نمایش‌های تبلیغاتی به افشاکنندگان ارائه شود.

۶-۲) راهکارهای اقتصادی

۶-۲-۱) خصوصی‌سازی شفاف:

یافته‌های مقاله "بررسی رابطه فساد و رشد اقتصادی در ایران" (۲۰۱۶) نشان داد که انجام کارها به صورت دولتی و ناکارآمدی در تخصیص منابع مالی، زمینه‌ساز فساد است.

پیشنهاد: اجرای خصوصی‌سازی سالم و شفاف تحت نظارت دستگاه‌های مستقل

- تجربه موفق: در آلمان، خصوصی‌سازی با شفافیت کامل و نظارت مستقل انجام شد و توانست اعتماد عمومی در آلمان را جلب کند.
- تجربه شکست: در روسیه، خصوصی‌سازی گسترده در دهه ۹۰ منجر به ظهور لیگارش‌ها و تمرکز ثروت در دست تعداد محدودی از افراد شد.
- دلیل شکست: عدم وجود شفافیت در خصوصی‌سازی و واگذاری‌ها و کنترل ناکافی بر فرایند خصوصی‌سازی بود.

۶-۲-۲) شفافیت در بودجه‌بندی:

مقاله "پارامترهای اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر فساد اداری" (۱۹۹۸) به ارتباط مستقیم میان شفافیت در بودجه و کاهش فساد اشاره کرد.

پیشنهاد: انتشار عمومی جزئیات بودجه و فرایندهای تخصیص منابع

- تجربه موفق: نیوزیلند با استفاده از سیستم‌های دیجیتال برای انتشار عمومی اطلاعات بودجه، فساد در تخصیص منابع را کاهش داد.

• تجربه شکست: در هند، علی‌رغم اجرای سیاست‌های شفافیت مالی، سیستم‌های ناکارآمد IT و کمبود نظارت باعث عدم تحقق اهداف شفافیت شدند.

۶-۲-۳) اصلاح نظام مالی و کاهش پیچیدگی‌های اقتصادی:

بر اساس تحلیل "درس‌هایی از مبارزه با فساد در کشورهای پس از جنگ و شورش" (۲۰۱۲)، نیاز به ساده‌سازی فرایندهای مالی و اداری وجود دارد.

پیشنهاد: حذف نرخ‌های چندگانه ارز و سیستم‌های مالی پیچیده که فرصت رخدادهای فساد را افزایش می‌دهند، البته لازم به ذکر است لزوماً حذف نرخ ارز چندگانه بدون رعایت الزامات دیگر سبب تک‌نرخی شدن و کاهش فساد نخواهد شد و در صورت اصلاح فرایندها و ورود بانک مرکزی به صورت قدرتمند این موضوع، فساد را کاهش چشمگیر خواهد داد.

• تجربه موفق ۱:

در نیوزیلند، استفاده از پلتفرم‌های دیجیتال برای مدیریت مالی در شرکت‌های کوچک و متوسط باعث شد تا شفافیت مالی افزایش و گزارش فساد کاهش یابد.

✓ دلیل موفقیت: مدیریت دیجیتالی امور مالی که دخالت انسانی را کاهش داده است.

• تجربه موفق ۲:

در سنگاپور، شرکت‌های خصوصی با نظارت دقیق بر زنجیره تأمین و تراکنش‌های مالی، فساد را به حداقل رساندند.

✓ دلیل موفقیت: پیاده‌سازی ابزارهای نظارتی پیشرفته و مانیتورینگ (پایشگری) دقیق

جریان مالی

• تجربه شکست ۱:

در روسیه، پیچیدگی قوانین مالیاتی و عدم شفافیت در پرداخت مالیات در شرکت‌های کوچک منجر به افزایش فساد شده است.

✓ دلیل شکست: عدم وجود سیستم مالی شفاف و پیچیدگی‌های قانونی و وجود

راه‌های فرار از مالیات سبب شکست شده است.

• تجربه شکست ۲:

در هند، استفاده از سیستم‌های مالی جدید به دلیل آموزش ناکافی و مقاومت کارکنان به کاهش فساد منجر نشده است.

✓ دلیل شکست: کمبود آموزش و نبود آمادگی زیرساختی برای پیاده‌سازی قوانین مالیاتی و نظارتی

• پیشنهاد برای شرکت‌های خصوصی ایران:

استفاده از نرم‌افزارهای حسابداری معتبر و ساده‌سازی فرایندهای مالی برای کاهش تعاملات انسانی و افزایش شفافیت

✓ تناسب با ایران: این راهکار مناسب ایران به نظر می‌رسد؛ اما نیاز به آموزش گسترده برای کارکنان و تضمین سازگاری نرم‌افزارها با قوانین مالی ایران دارد که اقدامات زیرساختی خوبی در طول چند سال گذشته در زمینه مالیاتی و شفافیت در این زمینه صورت گرفته است.

۳-۶ راهکارهای ساختاری - مدیریتی

۳-۶-۱ تقویت نظام نظارت:

مقاله "مروری بر نهادهای مبارزه با فساد در هنگ‌کنگ" (۲۰۱۵) موفقیت نهاد ICAC را در کاهش فساد به دلیل استقلال و قدرت نظارتی نشان می‌دهد.

پیشنهاد: تأسیس نهادهای نظارتی مستقل مشابه و تخصیص دسترسی، قدرت و

منابع کافی به آن‌ها

• تجربه موفق: در هنگ‌کنگ، کمیسیون مستقل مبارزه با فساد (ICAC) به‌عنوان

یک نهاد نظارتی مستقل توانست فساد را به حداقل ممکن برساند.

• تجربه شکست: در پاکستان، تأسیس نهادهای نظارتی موفقیت‌آمیز نبود؛ زیرا

این نهادها تحت نفوذ سیاسی قرار گرفتند و از استقلال لازم برخوردار نبودند.

دلیل شکست، فقدان تعهد سیاسی به استقلال این نهادها بود.

۳-۶-۲ شفافیت اداری و استفاده از فناوری اطلاعات:

یافته‌ها در مقاله "پیشنهاد روشی جدید برای سنجش فساد" (۲۰۱۵) نشان می‌دهد که

شفافیت در فرایندهای اداری و کاهش فرصت برای سوءاستفاده از قدرت، کلید موفقیت در سازمان‌ها است.

پیشنهاد: استقرار سامانه‌های الکترونیکی برای مدیریت امور اداری و کاهش وابستگی به فرایندهای دستی

• تجربه موفق ۱:

استونی با استفاده از دولت الکترونیک، بسیاری از فرایندهای شرکت‌ها را دیجیتالی کرد و فساد اداری را به حداقل رسانده است.

✓ دلیل موفقیت: کاهش تعامل مستقیم انسانی و جلوگیری از تصمیم‌گیری‌های سلیقه‌ای و افزایش نظارت هوشمند.

• تجربه موفق ۲:

در هنگ‌کنگ، شرکت‌های متوسط و بزرگ با نظارت دقیق توسط سیستم‌های الکترونیکی موفق به کاهش فساد شدند.

✓ دلیل موفقیت: استفاده از فناوری نوین و هوش مصنوعی برای نظارت دقیق و شفاف.

• تجربه شکست ۱:

در مکزیک، دیجیتالی‌سازی فرایندها به دلیل عدم وجود زیرساخت‌های مناسب و مقاومت مدیران با شکست مواجه شد.

✓ دلیل شکست: عدم آماده‌سازی زیرساخت‌های فناوری و عدم فرهنگ‌سازی قبل

از دیجیتالی‌سازی

• تجربه شکست ۲:

در پاکستان، شرکت‌ها به دلیل نبود امنیت سایبری مناسب، بانفوذ و دست‌کاری داده‌ها روبه‌رو شدند.

✓ دلیل شکست: ضعف در امنیت سیستم‌ها

• پیشنهاد برای شرکت‌های خصوصی ایران:

اجرای سیستم‌های الکترونیکی ساده برای نظارت و مدیریت فرایندهای داخلی و همچنین تقویت امنیت سایبری برای جلوگیری از نفوذ اطلاعاتی

✓ تناسب با ایران: این روش مناسب به نظر می‌رسد؛ اما باید زیرساخت‌های فناوری و امنیت سایبری تقویت شوند و آموزش لازم به مدیران و کارکنان داده شود.

۳-۳-۶) نهادینه‌سازی فرهنگ پاسخگویی:

مقاله "طراحی مدل بومی مبارزه با فساد در ایران" (۲۰۱۷) بر اهمیت ایجاد ساختارهایی برای پاسخگویی مدیران سازمان‌ها تأکید دارد.

پیشنهاد: الزام مدیران به ارائه گزارش عملکرد دوره‌ای و نظارت جدی بر تصمیم‌گیری‌های کلان

۴-۶) راهکارهای سیاسی - قانونی

۱-۴-۶) تشدید قوانین و مجازات‌ها:

در مقاله "بررسی راهکارهای کاهش فساد از نگاه شهروندان تهرانی" (۲۰۱۸)، ۷۳٪ از شهروندان تشدید مجازات مفسدان را به عنوان مؤثرترین راهکار معرفی کردند.

پیشنهاد: اصلاح قوانین کیفری، اعمال مجازات‌های بازدارنده، و تسریع در رسیدگی به پرونده‌های فساد

- تجربه موفق: در کره جنوبی، اجرای سریع و سخت‌گیرانه قوانین ضدفساد باعث بازگشت اعتماد عمومی به دولت شده است.

- تجربه شکست: در بسیاری از کشورهای خاورمیانه (کشورهای حوزه خلیج فارس)، تشدید مجازات بدون ایجاد شفافیت در فرایندهای قانونی منجر به بی‌اعتمادی بیشتر شد و دلیل شکست، نبود نظارت صحیح و احتمال اعمال نفوذ است.

۲-۴-۶) حمایت قانونی از افشاکنندگان فساد:

بر اساس تحلیل "فساد، مقابله با فساد و اهمیت راهکار تقویت نظارت فراگیر" (۲۰۱۹)، حمایت از گزارش دهندگان فساد یک نیاز اساسی است؛ همچنین رسانه‌های مستقل در افشای فساد نقش مهمی ایفا می‌کنند که می‌بایست در این قانون از آن‌ها حمایت و حتی تشویق صورت بگیرد.

پیشنهاد: وضع قوانین جامع برای حمایت قضایی، مالی و امنیتی از گزارش دهندگان

فساد و یا عدم افشای اسامی و نفرات افشاکننده فساد

• تجربه موفق ۱:

در ایالات متحده، قانون حمایت از افشاکنندگان فساد باعث افزایش گزارش دهی و کاهش تخلفات شد و حمایت قانونی و مالی از گزارش دهندگان فساد را تضمین کرده و به صورت موفقیت آمیز به افزایش گزارش دهی منجر شده است.

✓ دلیل موفقیت: تضمین امنیت و ارائه پاداش های مالی مناسب به گزارش دهندگان

• تجربه موفق ۲:

در کانادا، ایجاد سیستم های محرمانه گزارش دهی در شرکت های بزرگ اعتماد کارکنان به فرایند را افزایش داد.

✓ دلیل موفقیت: حفظ محرمانگی و حمایت قانونی از کارکنان

• تجربه شکست ۱:

در هند، افراد گزارش دهنده فساد به دلیل نبود سیستم های حمایتی کافی، با تهدیدات جانی و شغلی مواجه شدند. این باعث کاهش انگیزه برای گزارش دهی شده است.

✓ دلیل شکست: عدم وجود قوانین حمایتی قوی و مناسب

• تجربه شکست ۲:

در بسیاری از کشورهای خاورمیانه (کشورهای حوزه خلیج فارس)، نبود شفافیت در پیگیری گزارش ها باعث کاهش انگیزه کارکنان برای گزارش دهی فساد شد.

✓ دلیل شکست: بی اعتمادی به سیستم های پیگیری

• پیشنهاد برای شرکت های خصوصی ایران:

راه اندازی سیستم گزارش دهی ناشناس در شرکت ها و ارائه پاداش مالی به گزارش دهندگان فساد

✓ تناسب با ایران: این روش مناسب است؛ اما باید اطمینان حاصل شود که

سیستم های گزارش دهی امن و بی طرف هستند و گزارش دهندگان در برابر اقدامات تلافی جویانه یا سیاسی محافظت می شوند.

۶-۴-۳) اصلاح و ساده‌سازی قوانین اداری:

مقاله «اصلاح قوانین و کم‌کردن پیچیدگی‌های اداری» (۲۰۱۶) تأکید دارد که قوانین پیچیده فرصت‌هایی برای تفسیرهای چندگانه و سوءاستفاده ایجاد می‌کنند. پیشنهاد: بازنگری و شفاف‌سازی قوانین برای کاهش فرصت‌های فساد و رفع ابهامات قانونی

لازم به ذکر است فساد دیجیتال و زیرشاخه‌ها مثل دست‌کاری داده‌ها در سیستم‌های مالی و یا هوش مصنوعی و امکان سوءاستفاده از پلتفرم‌های دولتی برای انحراف منابع، نیاز به بررسی‌های بیشتری دارد و روش‌های مقابله با آن شامل استفاده از فناوری‌های نوین از قبیل بلاک چین و غیره است که مدنظر است در مقاله‌ای به صورت مستقل بررسی صورت پذیرد؛ لذا در این مقاله به آن پرداخته نشده است.

۷- نتیجه‌گیری

این پژوهش باهدف شناسایی عوامل ریشه‌ای بروز فساد در ساختارهای اداری و ارائه راهکارهای پیشگیرانه و واکنشی، با استفاده از روش فراتحلیلی انجام شد. در این راستا، بیش از ۱۵۰ منبع داخلی و خارجی از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۴ بررسی و با بهره‌گیری از چک‌لیست CASP، تحلیل حساسیت و ماتریس اثرات متقابل، اعتبارسنجی و طبقه‌بندی شدند. یافته‌ها نشان داد که فساد در چهار بعد اصلی فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، ساختاری - مدیریتی و سیاسی - قانونی قابل تحلیل است.

تجارب ۳۰ کشور جهان نشان می‌دهد که راهکارهایی مانند شفافیت مالی، استفاده از فناوری‌های نوین، حمایت قانونی از افشاگران، و ایجاد نهادهای نظارتی مستقل، بیشترین تأثیر را در کاهش فساد داشته‌اند.

بر اساس هدف اصلی پژوهش عوامل متعدد رخدادهای فساد در ۴ دسته دسته‌بندی شده و راهکارهای متناظر مقابله با فساد به صورت جدول شماره ۶ مشخص شده است.

جدول ۶- دسته‌بندی انواع راهکارها در مقابله با فساد - تحلیل نویسنده بر اساس

پژوهش حاضر

ردیف	سبک راهکار	انواع راهکار
۱	فرهنگی - اجتماعی	آگاهی‌بخشی عمومی
۲		تقویت فرهنگ سازمانی سالم
۳		نقش نظارت مردمی
۴	اقتصادی	خصوصی‌سازی شفاف
۵		شفافیت در بودجه‌بندی
۶		اصلاح نظام مالی و کاهش پیچیدگی‌های اقتصادی
۷	ساختاری - مدیریتی	تقویت نظام نظارت
۸		شفافیت اداری و استفاده از فناوری اطلاعات
۹		نهادینه‌سازی فرهنگ پاسخگویی
۱۰	سیاسی - قانونی	تشدید قوانین و مجازات‌ها
۱۱		حمایت قانونی از افشاکنندگان فساد
۱۲		اصلاح و ساده‌سازی قوانین اداری

بر اساس تجارب شکست و موفق ذکر شده در بخش قبلی این پژوهش پیشنهاد می‌شود نهادهای سیاست‌گذار با توجه به ویژگی‌های فرهنگی و ساختاری کشور، از این الگوها برای تدوین برنامه‌های اجرایی بهره‌برداری کنند و جهت اجرای مؤثر قوانین، به آموزش مستمر کارکنان و ایجاد سازوکارهای پاسخگویی شفاف که نقش تعیین‌کننده‌ای در کاهش فساد دارد بپردازند.

در پژوهش‌های آینده، بررسی نقش فناوری‌های نوظهور مانند هوش مصنوعی و بلاک چین در شفاف‌سازی فرایندها و کاهش فساد توصیه می‌شود. با وجود تلاش برای ارائه تحلیلی جامع، این پژوهش دارای محدودیت‌هایی از جمله اتکای صرف به منابع کتابخانه‌ای و فقدان داده‌های میدانی مستقیم است؛ همچنین، موضوع فساد دیجیتال به دلیل نیاز به تعاریف جدید و داده‌های تخصصی، به‌طور کامل بررسی نشد که در ادامه، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی با جمع‌آوری داده‌های تجربی، تحلیل دقیق‌تر ابعاد

روان‌شناسی فردی و محیطی، و تفکیک راهکارها برای سازمان‌های دولتی و خصوصی، چهارچوب نظری دقیق‌تری ارائه دهند. در مجموع، مقابله با فساد نیازمند رویکردی ترکیبی، چندبعدی و مبتنی بر شواهد است که ضمن توجه به ویژگی‌های بومی، از تجارب موفق جهانی نیز بهره‌گیرد.

۱. ایرنا. (۱۴۰۳)، فساد اداری در ایران معاصر و ساختارهای مرتبط، گزارش تحلیلی پژوهشی، مرکز مطالعات ایران، نشانی: <https://www.irna.ir/news/85545591>
۲. ایمانی، ا. (۱۴۰۳)، «طراحی نظام مدیریت عملکرد کارکنان باهدف پیشگیری از فساد سازمانی»، فصلنامه مهندسی مالی و مدیریت، ۱۶(۱)، ۷۷-۹۹.
۳. باقرزاده، م و خلخالی، س. (۱۴۰۲)، «بررسی رابطه امنیت شغلی با مسئولیت‌پذیری و فساد اداری»، فصلنامه مدیریت منابع انسانی، ۱۱(۲)، ۱۳۵-۱۵۶.
۴. بهشتی، ع و نوروزی، م، (۱۴۰۱)، «مرور نظام‌مند مطالعات فساد اداری در ایران»، فصلنامه مطالعات حقوق اداری، ۹(۳۰)، ۱۵۲-۱۶۶، نشانی: <https://doi.org/10.52547/qjal.9.30.141>
۵. جعفری هزارانی، م، (۱۴۰۲)، «بررسی تأثیر فساد بر بازدهی نهادهای دولتی ایران»، پژوهش‌های مالی و اقتصادی، ۱۴(۴)، ۲۱۱-۲۲۸.
۶. جعفری هزارانی، م، (۱۴۰۳)، «تحلیل فساد اداری در شرکت‌های خصوصی ایران»، فصلنامه مطالعات حسابرسی و راهبری، ۶(۳)، ۶۳-۸۴.
۷. جعفری هزارانی، م، (۱۴۰۳)، «فساد در ساختارهای دولتی و خصوصی ایران: یک تحلیل تطبیقی»، فصلنامه بررسی‌های اقتصادی، ۱۵(۱)، ۹۸-۱۲۴.
۸. حق‌شناس، محمدجواد و احمدی، س، (۱۳۹۸)، «تحلیل سیاست‌های ضدفساد در نظام حقوقی ایران»، مجله حقوق عمومی، ۱۵(۲)، ۷۸-۹۵.
۹. رضائیان، علی، (۱۳۹۹)، مبانی مدیریت رفتار سازمانی، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۱۰. زرنندی، م و صداقت‌پیشه، ف، (۱۴۰۳)، «تحلیل نقشه علم فساد اداری در ایران»، فصلنامه علم‌سنجی و توسعه سیاست‌گذاری، ۴(۲)، ۲۷-۴۶.
۱۱. زرنندی، م، و واعظی، ح، (۱۳۹۸)، «طراحی الگوی جامع مبارزه با فساد اداری در ایران»، فصلنامه سیاست‌های راهبردی، ۱۱(۲)، ۲۵-۴۴.
۱۲. صادقی، م و منوچهری، ن، (۱۳۹۹)، «تبیین الگوی بوروکراسی پاسخ‌گو با تمرکز بر کنترل فساد اداری»، فصلنامه مدیریت دولتی، ۱۲(۱)، ۸۸-۱۰۶.
۱۳. طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، (۱۳۹۹)، حقوق اداری، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.

۱۴. عسگری، ف و ناصری، ب، (۱۴۰۰)، «فساد اداری و راهکارهای مبارزه با آن در ایران»، مطالعات مدیریت دولتی، ۱۷(۴)، ۴۵-۶۲.
۱۵. علوی، ر، فقیهی، ر، موسی‌خانی، م، و نجف‌بیگی، ا (۱۳۹۷)، «بررسی ریشه‌های فساد اداری در نهادهای دولتی ایران»، مجله راهبردهای توسعه، ۱۰(۳)، ۱۱۳-۱۳۰.
۱۶. فرهادی‌نژاد، س، (۱۳۸۴)، «بررسی تطبیقی فساد در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه»، فصلنامه توسعه اقتصادی، ۴(۲)، ۹۹-۱۲۳.
۱۷. قادری، ا، (۱۳۸۸)، «تحلیل جامعه‌شناختی فساد اداری در ایران»، فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی، ۸(۳)، ۹۱-۱۱۶.
۱۸. کریمی‌ان، محمدوزین، (۱۴۰۱)، «چالش رویکرد و سطح تحلیل فساد در ادارات ایران»، فصلنامه حقوق اداری، ۹(۳۰)، ۱۵۲-۱۶۶، نشانی: doi: 10.2547/qjal.9.30.141
۱۹. محمدی، ر، حمیدی، س، (۱۴۰۲)، «تحلیل مضمون مقابله با فساد در اسناد بالادستی ایران»، پژوهش‌نامه سیاست‌گذاری عمومی، ۵(۱)، ۵۵-۸۰.
۲۰. محمدی، ر، قاسمی، ل، (۱۴۰۱)، «نقش شفافیت اطلاعات در کاهش فساد اداری»، فصلنامه راهبردهای حقوقی، ۱۲(۱)، ۱۰۱-۱۱۹.
۲۱. مرادی، م، رفیعی، ف، (۱۴۰۳)، «فساد اداری در ایران معاصر و شش ریشه اصلی آن»، تحقیقات سیاست اجتماعی، ۶(۲)، ۷۸-۹۸.
۲۲. ناصح، محسن، (۱۴۰۴)، «الگوی چندبعدی مقابله با فساد با استفاده از فراتحلیلی بر تجارب موفق و شکست در پیشگیری و مقابله با فساد در ۳۰ کشور جهان»، پنجمین کنفرانس بین‌المللی تحقیقات پیشرفته در مدیریت و علوم انسانی.
۲۳. یوسفی، ع، وزیری، ا، (۱۴۰۳)، «تبیین دیدگاه گام دوم انقلاب درباره فساد اداری»، فصلنامه حقوق عمومی، ۱۰(۱)، ۴۳-۶۲.

منابع انگلیسی

1. Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty. Crown Business.
2. Ackerman, J. (2004). Co-governance for accountability: Beyond exit and voice. World Development, 32(3), 447-463.
3. Ades, A., & Di Tella, R. (1999). Rents, competition, and corruption. American Economic Review, 89(4), 982-993.

4. Bakchos. (2025). The economic and social impacts of corruption in the public sector. Blak & Black. <https://blakandblack.com/...>
5. Bardhan, P. (1997). Corruption and development: A review of issues. *Journal of Economic Literature*, 35(3), 1320–1346.
6. Bardhan, P. (2006). The economist's approach to the problem of corruption. *World Development*, 34(5), 341–348.
7. Bhatnagar, S. (2003). Transparency and corruption: Does e-government help? Commonwealth Human Rights Initiative.
8. Bose, N., Capasso, S., & Murshid, A. P. (2008). The impact of banking development on corruption. *Journal of Economic Development*, 29(2), 137–152.
9. Chambers & Partners. (2025). Anti-corruption 2025: Global practice guide. <https://practiceguides.chambers.com/...>
10. Chen, Y., Zhang, L., & Li, Q. (2023). AI-driven auditing systems in public procurement. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 33(2), 237–258.
11. Choi, S., & Ahn, M.-S. (2001). OPEN the government: Online procedures enhancement for civil applications. American Society for Public Administration Conference.
12. De Sousa, L. (2010). Anti-corruption agencies: Between empowerment and irrelevance. *Crime, Law and Social Change*, 53(1), 5–22.
13. Dininio, P., & Kpundeh, S. (2005). Governance and anti-corruption reforms in developing countries. World Bank Group.
14. Djankov, S., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., & Shleifer, A. (2002). The regulation of entry. *Quarterly Journal of Economics*, 117(1), 1–37.
15. Dreher, A., & Gassebner, M. (2013). Greasing the wheels? The impact of regulations and corruption on firm entry. *Public Choice*, 155(3–4), 413–432.
16. Dreher, A., Kotsogiannis, C., & McCriston, S. (2007). Corruption around the world: Evidence from a structural model. *Journal of Public Economics*, 91(3–4), 503–527.
17. Eigen, P. (2003). The web of corruption: How corruption affects governance and development around the world. Transparency International.
18. Fisman, R., & Svensson, J. (2007). Are corruption and taxation really harmful to growth? Firm-level evidence. *Journal of Development Economics*, 83(1), 63–75.

19. G20. (2024). Anti-corruption working group action plan 2025–2027. <https://www.g20.utoronto.ca/...>
20. Gallego–Alvarez, I., Nieto–Librero, A. B., & Martín–Gallego, E. (2025). Sustainable development goals and corruption: An international situation analysis. *Sustainability*, 17(5), 1806. <https://doi.org/10.3390/su17051806>
21. Gallup (2023): Gallup, Inc. (2023). State of the Global Workplace: 2023 Report. <https://www.gallup.com/analytics/328268/state-of-the-global-workplace.aspx>
22. Gerring, J., & Thacker, S. C. (2004). Political institutions and corruption: The role of unitary versus federal systems. *British Journal of Political Science*, 34(3) , 295–330.
23. Gerring, J., & Thacker, S. C. (2005). Do neoliberal economic policies kill or save lives? *Business and Politics*, 7(3) , 1–30.
24. Glaeser, E. L., & Saks, R. E. (2006). Corruption in America. *Journal of Public Economics*, 90(6–7) , 1053–1072.
25. Gnaldi, M., & Del Sarto, S. (2024). Validating Corruption Risk Measures: A Key Step to Monitoring SDG Progress. *Social Indicators Research*, 175, 1045–1071. <https://doi.org/10.1007/s11205-023-03238-y>
26. Goel, R. K., & Nelson, M. A. (2010). Causes of corruption: History, geography, and government. *Journal of Policy Modeling*, 32(4) , 433–447.
27. Golden, M. A., & Picci, L. (2005). Proposal for a new measure of corruption, illustrated with Italian data. *Economics & Politics*, 17(1) , 37–75. DOI: 10.1111/j.1468-0343.2005.00147.x
28. Golden, M. A., & Picci, L. (2005). Proposal for a new measure of corruption, illustrated with Italian data. *Economics & Politics*, 17(7) , 37–75.
29. Gupta, S., Davoodi, H., & Alonso–Terme, R. (2002). Does corruption affect income inequality and poverty? *Economics of Governance*, 3(7) , 23–45.
30. Hamada, H., & Agrawal, S. (2025). Combatting corruption in political finance. International IDEA. <https://www.idea.int/...>
31. Heidenheimer, A. J., & Johnston, M. (2011). *Political corruption: Concepts and contexts* (Third Edition). Transaction Publishers.
32. Hellman, J. S., & Kaufmann, D. (2001). *Confronting the challenge of state capture in*

- transition economies. *Finance and Development*, 38(3) , 1-9.
33. Hellman, J. S., Jones, G., & Kaufmann, D. (2003). Seize the state, seize the day: State capture and influence in transition economies. *Journal of Comparative Economics*, 31(4) , 751-773.
34. Hogan Lovells. (2025). A year of change in bribery and corruption enforcement. <https://www.hoganlovells.com/...>
35. Human Rights Watch. (2025). Ukraine: New law undercuts anti-corruption bodies. <https://www.hrw.org/...>
36. Huntington, S. P. (1968), *Political order in changing societies*. Yale University Press. ISBN: 978-0-300-00170-5.
37. Huntington, S. P. (1968). *Political order in changing societies*. Yale University Press.
38. Huntington, S. P. (1968). *Political order in changing societies*. Yale University Press.
39. Isabel Gallego-Alvarez, Ana Belén Nieto-Librero, Eugenio Martín (2025) , Sustainable Development Goals and Corruption: An International Situation Analysis Through the Application of a Three-Way Multivariate Analysis” -Gallego Sustainability, DOI: 10.3390/su17051806
40. Jain, A. K. (2001). Corruption: A review. *Journal of Economic Surveys*, 15(1) , 71-121. DOI: 10.1111/1467-6419.00133
41. Jain, A. K. (2001). Corruption: A review. *Journal of Economic Surveys*, 15(1) , 71-121.
42. Johnston, M. (2005). *Syndromes of corruption: Wealth, power, and democracy*. Cambridge University Press.
43. Johnston, M. (2014). *Corruption, contention, and reform: The power of deep democratization*. Cambridge University Press.
44. Kaufmann, D. (1997). Corruption: The facts. *Foreign Policy*, 107(1) , 114-131.
45. Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2006). Measuring corruption: Myths and realities. *Development Outreach*, 8(2) , 124-137.
46. Klitgaard, R. (1988). *Controlling corruption*. University of California Press. ISBN: 978-0-520-06694-0.
47. Klitgaard, R. (1988). *Controlling corruption*. University of California Press.
48. Knack, S., & Keefer, P. (1995). *Institutions and economic performance: Cross-country*

- tests using alternative institutional measures. *Economics & Politics*, 7(3), 207–227.
49. Lambsdorff, J. G. (2006). Consequences and causes of corruption: What do we know from a cross-section of countries? *International Handbook on the Economics of Corruption*, 3(7), 5–51. DOI: 10.4337/9781781007937.00009
50. Lambsdorff, J. G. (2006). Consequences and causes of corruption: What do we know from a cross-section of countries? *International Handbook on the Economics of Corruption*, 3(7), 5–51.
51. Lambsdorff, J. G. (2007). *The institutional economics of corruption and reform: Theory, evidence, and policy*. Cambridge University Press.
52. Larmour, P. (2008). *Civilizing techniques: Transparency international and the policy movement against corruption*. Edward Elgar.
53. Lederman, D., Loayza, N. V., & Soares, R. R. (2005). Accountability and corruption: Political institutions matter. *Economics & Politics*, 17(1), 1–35. DOI: 10.1111/j.1468-0343.2005.00144.x
54. Lederman, D., Loayza, N. V., & Soares, R. R. (2005). Accountability and corruption: Political institutions matter. *Economics & Politics*, 17(1), 1–35.
55. Lederman, D., Loayza, N., & Soares, R. (2005). Accountability and corruption: Political institutions matter. *Economics & Politics*, 17(1), 1–35.
56. Leff, N. H. (1964). Economic development through bureaucratic corruption. *American Behavioral Scientist*, 8(3), 8–17.
57. Lindstedt, C., & Naurin, D. (2010). Transparency is not enough: Making transparency effective in reducing corruption. *International Political Science Review*, 31(3), 301–322.
58. Mauro, P. (1995). Corruption and growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681–712. DOI: 10.307/2946696
59. Mauro, P. (2002). Corruption and the composition of government expenditure. *IMF Staff Papers*, 49(1), 59–89. <https://doi.org/10.5089/9781589061163.005>
60. Mauro, P. (1995). Corruption and growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681–712.
61. Méndez, F., & Sepúlveda, F. (2006). Corruption, growth and political regimes: Cross country evidence. *European Journal of Political Economy*, 22(1), 82–98.

62. Méon, P.-G., & Sekkat, K. (2005). Does corruption grease or sand the wheels of growth? *Public Choice*, 122(1-2), 69-97.
63. Miura & Partners. (2025). *Anti-Corruption 2025: Japan - Trends and Developments*. Chambers & Partners. <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/anti-corruption-2025/japan/trends-and-developments>
64. Mocan, N. (2008). What determines corruption? International evidence from microdata. *Economic Inquiry*, 46(4), 493-510.
65. Motande, N., & Ambassa, A. (2025). Does corruption really matter for the structure of public expenditures? Yaoundé University Policy Paper. <https://site.univ-yaounde2.org/...>
66. Myerson, R. B. (2006). Federalism and incentives for success of democracy. *Quarterly Journal of Political Science*, 1(1), 3-23.
67. Nicaise, K., & Rahman, A. (2025). Sustainability reporting and anti-corruption provisions: Unlocking the potential for impact. Basel Institute on Governance. <https://baselgovernance.org/...>
68. North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press. ISBN: 978-0-521-39734-6.
69. North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press.
70. North, D. C., Wallis, J. J., & Weingast, B. R. (2009). *Violence and social orders: A conceptual framework for interpreting recorded human history*. Cambridge University Press.
71. OECD. (2023). *Digital Government Index*. OECD Publishing.
72. OECD. (2025). *Corruption risk management and internal audit*. In *Government at a Glance 2025* (pp. 180-212). <https://www.oecd.org/...>
73. OECD. (2017). *Preventing Corruption in Public Procurement*. OECD Publishing.
74. Olken, B. A. (2007). Monitoring corruption: Evidence from a field experiment in Indonesia. *Journal of Political Economy*, 115(2), 200-249.
75. Olken, B. A., & Pande, R. (2012). Corruption in developing countries. *Annual Review of Economics*, 4, 479-509.
76. Olson, M. (1993). Dictatorship, democracy, and development. *American Political Science Review*, 87(3), 567-576. DOI: 10.2307/2938736

77. Olson, M. (1993). Dictatorship, democracy, and development. *American Political Science Review*, 87(3), 567–576.
78. Peisakhin, L., & Pinto, P. (2010). Is transparency an effective anti-corruption strategy? *World Development*, 38(5), 550–562.
79. Pellegrini, L., & Gerlagh, R. (2008). Causes of corruption: A survey of cross-country analyses and extended results. *Economics of Governance*, 9(3), 245–263.
80. Persson, T., & Tabellini, G. (2000). *Political economics: Explaining economic policy*. MIT Press.
81. Persson, T., Tabellini, G., & Trebbi, F. (2003). Electoral rules and corruption. *Journal of the European Economic Association*, 1(4), 958–989.
82. Ramin Azad, S. M., Omidvar, B., Shobeiri, S. M., & Parhizgar, M. M. (2022). Introducing the Model for Community Resilience against Environmental Disasters with a Meta-Analysis Approach. *Quarterly Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 10(2), 169–177. <https://doi.org/10.30473/EE.2022.60033.2392>
83. Reinikka, R., & Svensson, J. (2004). Local capture: Evidence from a central government transfer program in Uganda. *Quarterly Journal of Economics*, 119(2), 679–705.
84. Reuters Institute. (2025). Journalism, media and technology trends and predictions. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/...>
85. Robbins, S. P. (1990). *Organization Theory: Structure, Design, and Applications* (Third Edition). Prentice-Hall.
86. Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and government: Causes, consequences, and reform*. Cambridge University Press. ISBN: 978-0-521-65971-7.
87. Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and government: Causes, consequences, and reform*. Cambridge University Press.
88. Rose-Ackerman, S., & Palifka, B. J. (2016). *Corruption and government: Causes, consequences, and reform* (Second Edition). Cambridge University Press.
89. Rothstein, B. (2011). Anti-corruption: A big bang theory. *World Development*, 39(6), 725–736.
90. Rothstein, B., & Uslaner, E. M. (2005). All for all: Equality, corruption, and social trust. *World Politics*, 58(1), 41–72.

91. Sequeira, S., & Djankov, S. (2014). Corruption and firm behavior: Evidence from African ports. *Journal of Law and Economics*, 57(3), 467–515.
92. Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1993). Corruption. *Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 599–617. DOI: 10.307/2118402
93. Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1993). Corruption. *Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 599–617.
94. Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1998). *The grabbing hand: Government pathologies and their cures*. Harvard University Press.
95. SHRM (2022): Society for Human Resource Management. (2022). 2022 U.S. Workplace Ethics Study. <https://www.shrm.org/ResourcesAndTools/research-and-surveys/Pages/2022-Workplace-Ethics-Study.aspx>
96. Søreide, T. (2009). Too much integrity? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 70(1), 251–260.
97. Svensson, J. (2005). Eight questions about corruption. *Journal of Economic Perspectives*, 19(3), 19–42. DOI: 10.1257/089533005774357824
98. Svensson, J. (2003). Who must pay bribes and how much? Evidence from a cross-section of firms. *Quarterly Journal of Economics*, 118(1), 207–230.
99. Svensson, J. (2005). Eight questions about corruption. *Journal of Economic Perspectives*, 19(3), 19–42.
100. Tanzi, V. (1998). Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures. *IMF Staff Papers*, 45(4), 559–594. DOI: 10.307/3867585
101. Tanzi, V. (1998). Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures. *IMF Staff Papers*, 45(4), 559–594.
102. Tanzi, V., & Davoodi, H. (1997). Corruption, public investment, and growth. *IMF Working Papers*, No. 97/139.
103. Theobald, R. (1990). *Corruption, development and underdevelopment*. Macmillan.
104. Transparency International. (2023). *Corruption Perceptions Index 2023*. <https://www.transparency.org>
105. Transparency International. (2025). *Sustainable development, public procurement and corruption*. <https://www.transparency.org/...>

106. Treisman, D. (2000). The causes of corruption: A cross-national study. *Journal of Public Economics*, 76(3), 399-457. DOI: 10.1016/S0047-2727(99)00092-4
107. Treisman, D. (2000). The causes of corruption: A cross-national study. *Journal of Public Economics*, 76(3), 399-457.
108. Treisman, D. (2007). What have we learned about the causes of corruption from ten years of cross-national empirical research? *Annual Review of Political Science*, 10, 211-244.
109. Tu, X. (2023). Trust and corruption: How different forms of trust interact with formal institutions. *Journal of Political Trust*, 5(1), 19-44. <https://doi.org/10.1007/s43508-023-00061-6>
110. UN DESA & UNU-WIDER. (2025). World social report 2025. <https://www.wider.unu.edu/...>
111. UNDP. (2006). *Anti-Corruption Strategies: Lessons from International Experience*. United Nations Development Programme.
112. UNDP. (2012). *Seeing beyond the state: Women's perspectives on corruption & anti-corruption*. Recovered from <https://www.undp.org>
113. UNDP. (2015). *The importance of governance in reducing poverty*. Recovered from <https://www.undp.org>
114. United Nations Office on Drugs and Crime. (2004). *United Nations Convention against Corruption*. <https://www.unodc.org>
115. United Nations Office on Drugs and Crime. (2004). *United Nations Convention against Corruption*. UNITED NATIONS. Recovered from <https://www.unodc.org>
116. Uslaner, E. M. (2008). *Corruption, inequality, and the rule of law: The bulging pocket makes the easy life*. Cambridge University Press.
117. Wei, S.-J. (2000). How taxing is corruption on international investors? *Review of Economics and Statistics*, 82(1), 1-11. DOI: 10.162/003465300558533
118. Wei, S.-J. (2000). How taxing is corruption on international investors? *Review of Economics and Statistics*, 82(1), 1-11.
119. World Bank. (2000). *Reforming public institutions and strengthening governance*. World Bank Group.

120. World Bank. (2022). Blockchain for Public Sector Transparency. <https://www.worldbank.org>
121. World Bank. (2000). Reforming public institutions and strengthening governance. World Bank Group.
122. You, J.-S., & Khagram, S. (2005). A comparative study of inequality and corruption. *American Sociological Review*, 70(1) , 136-157. DOI: 10.177/000312240507000106
123. You, J.-S., & Khagram, S. (2005). A comparative study of inequality and corruption. *American Sociological Review*, 70(1) , 136-157.
124. Zakaria, F. (2003). *The future of freedom: Illiberal democracy at home and abroad*. W.W. Norton & Company. ISBN: 978-0-393-05737-4.
125. Zakaria, F. (2003). *The future of freedom: Illiberal democracy at home and abroad*. W.W. Norton & Company.